

United States Holocaust Memorial Museum
Oral History Interview
Slovak Witnesses Documentation Project

United States Holocaust Memorial Museum

Rozhovor s Annou Čokinovou

RG-50.688.0064.01.01

Dobrý deň vám želáme.

Aj vám ja dobrý deň želim.

Ďakujeme. Môžete sa nám prosím predstaviť?

Anna Čokinová.

Kedy ste sa narodili?

Trinásteho dvanásty dvadsať sedem.

A kde ste sa narodili?

V Uliču.

Kde presne sa nachádza Ulič?

Štyridsať kilometrov odľahlo.

Na ktorú stranu?

Tak tam pri ukrajinskej strane len tri kilometre.

Tri kilometre od ukrajinskej strany... aha...

Áno.

A aké je tam najbližšie také veľké mesto?

Veľké Berezné, sedem kilometrov od nás.

Na ukrajinskej strane... A na slovenskej?

Ak?

Na slovenskej strane ako je tam väčšie mesto?

Snina.

Hm.

Snina.

Aby sme mali predstavu, že...

Hej.

Kde zhruba sa nachádza Ulič. Paní Čokinová, my sme sa už spolu stretli pred nejakým časom...

Áno.

A vy ste nám vtedy rozprávali o vašich zážitkoch, ktoré ste mali z obdobia teda štyridsiatych rokov a konca vojny, alebo v tom čase vojnovom. Rozprávali sme sa o židovských osudoch.

Áno.

A my sme dnes prišli za vami, aby sme si tieto vaše spomienky nahrali na videozáznam.

Dobre.

Takže vy ste sa narodili v tom Uliču...

Áno.

A tam ste aj vyrastali.

Áno.

Aj ste tam chodili do školy.

Áno.

Boli u vás v Uliču nejaké židia, žili tam židovské rodiny?

Áno. Boli tam, sedem rodín. A môže aj viacej.

A kresťanských rodín bolo koľko?

On to ja vám nepoviem.

Tak odhadom?

To mol zať by znal, bo on bol tajomníkom, ale ja... to je veľká rodina, štyristo čísel, ale neznám tak odhadnúť. Že ve... veľa je ľudí tam.

Hm.

Neznám tak odhadnúť, že koľko môže byť.

Hej. Ale z tých štyristo čísel asi sedem bolo tých židovských rodín, alebo možno aj viac, hovoríte.

Možno aj viac, hej. Tak... tak až do desať asi.

Hm.

Hej.

Aj si spomínate na nejaké mena tých rodín židovských?

Spomínam si.

Na koho si...?

Tam nie je napísané? Abron, Adler... Benci, Borichaj... Adler povedala už?

Hm.

Potom Josko, potom Mittelman... A možno už som zabudla na ich mena.

Hm.

Ale už to dávno bolo, tak už možno som aj pozabudla.

Hej. A čo robili, čím sa živili? Čím sa zaoberali?

Tak Mittelman... Mittelman mal obchodík taký malý, s drobným tovarom. Borichaj bol tak v lese... ak rozkazoval robotníkom. Potom ktorý to ešte? Abrun mal pekáraň...

Hm.

Potom jeden... neznám, ak tam im povedali, mal dačo... jarmok ak tam boli, koní predával, tak kšeftoval s koňmi. A jeden... Jankel ešte bol jeden žid. Jankel... a ten robil okna, dvere také.

Hm.

N tak také roboty robili. Hej. Ale mali aj kravy, aj pole mali, hej. S tým... s tým žili.

Hm. Takže aj gazdovali?

Hej.

Aj ste chodili do tých obchodov, lebo do tej pekárne ste chodili kupovať veci?

Áno. Áno, chodili sme. Chodili sme, i chlieb, i také drobné... a čo vtedy... sme nič nekupovali, bo sme mali svoje, len soľ a cukor. A mali sme petrolejku, tak naftu, to také veci.

Hm.

Hej.

Mali ste aj nejaké židovské kamarátky?

Hej, mali sme, do školy sme chodili. Hej, mali sme. Také dievčat'a boli ak ja staré.

Na koho si tak najviac spomínate?

Na koho? Mari... Marimča, potom Gizela... už som aj pozabudla. Estera... A už som aj pozabudla, to bolo... bolo veľa dievčat, tam do školy chodili.

Hm.

Hej.

A mali ste aj židovských susedov?

Nie, od nás tak ďalej susedia židovskí bývali, ale do nás chodili. Taká židovka chodila, pani, ona chodila tak kurku kupovať na sobotu, bo oni sobotu držali... Kuru kúpila, chodila ku mojej mame tak. Dačo sa porozprávať, hej.

Hm.

A toto si pamätám, že mojej mame hovorila tak, že oni sa veľmi modlia. A hovorí, „Znáš čo, Anka? Vy keby ste sa tak modlili, ak my, tak by vám z cesty kameň odstúpil. Keby ste sa tak modlili, ak my židia.“ Hej.

Hm.

Aj to povedala mojej mame, že ich budú brať. Hej. Pamätám si, toto nepovedala im. Povedala, „My čakáme, že nás budú brať, ale my toto si zaslúžili.“

Zaslúžili? Prečo?

To nie... toto neznám povedať.

Hm.

Ale tak hovorila. „Lebo my si to zaslúžili.“

A vy ste počuli, ako ta pani to tej vašej mame hovorila?

Hej. Tak dievča sedela, tak posluchovala, čo oni si besedovali.

Hm.

Hej.

Spomínate si, ako sa ta pani volala? Pamätáte si?

Abrunka.

To boli z tej rodiny, čo tak niekde popri vás bývali, blízko?

Nie, tak ďalej bývali, ale oni do nás chodili.

Hm.

Tak ďalej bývali dosť. Aj dvadsať kilometrov... metrov.. aj tridsať metrov... tak ďalej.

Hm. A u vás boli ľudia akého náboženstva?

U nás boli všetko gréckokatolíci. Až po vojne, ak toto... bol prevrat, prišli farári pravoslávni. No tak kostol bol... tam do kostola chodil, tak my chodili. Ale my boli všetko gréckokatolíci.

Hm. A ako sa u vás hovorilo? Po slovensky, alebo po rusnacky?

Po rusnacky.

Cha, cha.

Všelijako. Taká beseda, i po maďarsky, nemecky, švabliky, štrymple to po nemecky, švabliki to tiež nie po našom, nie po slovensky, lebo po našom zápalky, nie?

Hej.

Také... ale rozumieme si tak všade.

Hm. Aj tie židovské deti hovorili tak takisto, ako vy?

Hej, hej. Hej, tak jak my. Hej.

A aké... ako spolu ľudia vychádzali? Aké boli vzťahy?

Dobré. Dobré veľmi dobré sme vzťahy mali s nima. Hej. Nebolo to, že oni mali sobotu, my mali nedeľu... Oni v nedeľu robili a my v soboru robili, tak... hej.

No a spomínali ste teda, že ta pani židovka, ta Abramka prišla do vašej mamy sa porozprávať... chodili aj nejaké vaše židovské kamarátky ku vám domov?

Nie.

Že prišli na návštevu?

Nie. Nie, nie.

Nie?

Nie, ony sa tak... dievčatá... bolo ich viacej to ony sa tak kamarátili a my sa tak kamarátili. Ale v škole sme boli tak dobre... tak dohromady.

Takže v škole ste sa tak viacej stretávali?

Hej. Hej, hej.

Na niektorých miestach nám ľudia hovorili, že síce mali dobré vzťahy väčšinou, ale našli sa aj takí, čo o tých židoch sa tak nepekne vyjadrovali. Že hovorili nejaké také negatívne veci.

Židi?

O židoch, ako ľudia iní, o židoch...

U nás nie.

U vás nebolo také?

Nie. Ja toto neznám, že by... nie, nehovorili... Ja to, čo poznám, tak nehovorili. To na každom mieste inak je. U nás nie, u nás nebolo toto.

Napríklad že hovorili, že židia kradnú kresťanské deti a ich zabíjajú, a používajú ich krv na také náboženské úkony, obrady.

Ja toto nepočula u nás, nie. Nie. Ja toto nepočula.

Hm.

Nie.

A čo sa stalo, že sa ta situácia zmenila, to dobré spolunažívanie?

No tak to sa zmenilo, že ich zobrali, tak len toto sa zmenilo.

Čo... čo sa vtedy presne udialo? Zmenil sa nejaký...? Politická situácia sa zmenila. Lebo vy ste... Ulič bol pod... nebol pod Slovenským štátom, vy ste tam mali Maďarov, hej?

Hej. Hej.

Pamätáte si, ako prišli Maďari do Uliču?

Pamätám. Pamätám si toto, že ak išli Maďari na koňoch, tak cestou. A u nás farár dal zvonit', a u nás sú pekné zvony, tak veľmi pekne zvonili. Tak, ak ich vytiahli.

Hm.

Toto si pamätám. Áno.

A bola to dobrá vec, že ich vítali?

Nebola to dobrá vec, bo za Maďar nám bolo veľmi... nosili sme drevené boganče, nosili sme svoj... svoj plátňa šaty, nebolo nám dobre za Maďarov. Lebo ľudia si mysleli, že keď prídu Maďari, tak bude chleba dosť, toto... Ale to nebolo tak.

Hm. Takže bolo horšie za tých Maďarov?

Horšie bolo, nebolo dobre. Nie.

A kto vlastne prišiel? Koho ste to vítali tými zvonmi? Kto prišiel?

No tak vojaci. Vojaci na koňoch.

Koľko ich bolo? Asi?

Joj, tak veľa, to ona by... ani nikto by je to... taká dlhá cesta bola, bolo ich tak plno. Na koňoch išli, na pešo išli.

A potom aj zostali u vás? V Uličí?

Áno.

Áno?

Hej. Zostali vojaci.

A čo tam robili?

Tak strážili toto... hranice. Od Slovenska.

Hm.

Hej.

Boli tam aj nejakí dôstojníci s nimi?

Boli, boli, boli.

Nejakí velitelia? Boli?

Boli, boli.

A prišli ku vám aj maďarskí žandári?

Joj, tak tých sme sa veľmi báli, oni mali také čiapky, a také veľké pera z kohútov, tých če...červených kohútoch, tie chvosty čierne. A my to deti keď videli sme, tak utiekali kady len blízko domov.

A čo... čo tí žandári takého robili, že ste sa ich báli?

Snád' že oni boli veľmi prísne. To nie ak teraz, žandári kamaráti z každým, vtedy žandár nebol s nikým kamarát. Nie. To sa každý bál. Bolo veľmi prísne vtedy u nás.

Boli nejakí takí násilní? Že by nejako trestali ľudí? Čo robili?

Hej, boli, boli. Boli.

Aj ste videli, že by bol od nich niekto dostal poza uši, alebo ho vytrestali za... za niečo?

To som nevidela, ale to som videla na vlastné oči, že komunistov bili. Hej, toto. A jednému chlapovi privádzali na nohy taký veľký klád drevený, a tak ho ďaleko do lesa hnali.

Hm.

A my deti toto pozerali, ale žandári nás odháňali.

Hm.

Hej, toto sme videli.

A vojaci sa ako správali? Tí maďarskí?

No sprvu tak, ale potom sme sa zoznámili, keď sme už boli ak kamaráti, na zábavy sme chodili, tancovali sme s vojakmi... hej.

Hm. Aj tie židovské kamarátky chodili s vami tancovať?

Nie, ony nechodil na zábavy s nami. Nie, nie, nechodili.

Prečo nie?

Toto neznám.

A chlapci?

Chlapci chodili na večierky, čo sme dakedy priadli. Vy neznáte toto.

Čo to bolo?

No tak priadli sme tak... tak sme priadli, alebo na mašinke... A židovskí chlapci prišli k nám večer, sedeli s nami, no potom my šli sebe domov, oni sebe domov. Aj s našimi chlapcami.

Hm.

Hej.

A tie židovské dievčatá tam nechodievali spolu s vami?

Nie, nie. Nie, oni toto nerobili, oni nepriadli.

Hm.

Oni toto neznali robiť. Čo my, také dievčatá domáce.

Hm.

A škola, keď prišli Maďari... vy ste mali akú školu v Uličí? Mali sme aj cirkevnú, aj slovenskú, aj maďarskú. Moji bratia chodili do maďarskej a ja chodila do slovenskej. Bo lebo otec vzal chlapcov do Maďarska, by sa učili po maďarsky, a ja chodila do Slovenskej.

A ta slovenská škola zostala, aj potom, ako tí Maďari prišli, tí vojaci maďarskí?

Hej, ale učili sme tak... aj ruský jazyk, aj slovenský, aj dve hodiny sme mali maďarské.

Hm.

Hej.

A tiež židovské dievčatá chodili s vami do tej slovenskej školy?

Hej. Hej. Aj do maďarskej chodili. Doktoré. Tak jak u nás. Hej.

Aj tak, aj tak. Hej?

Hej.

Tak, ako u vás v rodine, že vy tam a bratia...

Hej, hej.

Bratia inde...

Hej.

Hm. A ako sa tí... hovoríte, že tí žandári boli takí prísni a všetci sa ich báli.

Hej.

Ako sa správali voči tým vašim židom, tak u vás v Uličí?

No toto neznám, nesprávali sa hrozne, že by dačo... normálne, nie... nebolo tam, že by dačo proti nim mali, lebo... nie. Normálne sa správali, ak s nami.

Hm.

Hej.

A vojaci boli voči nim akí? Tí vojaci?

Aj vojaci tiež tak. Tak nebolo tak, že by dačo bolo medzi nami, daká svárka, lebo čo... nie.

Hm.

Ale prišla teda potom za vašou mamou ta jej židovská priateľka, a povedala jej, že ich budú brať.

Hej. Čo sa vtedy dialo?

No tak... tak potom... bo dakedy nebolo rozhlas, znáte? Len bu... bol taký bubon. A tak vyšiel chlap na taký briežok, a zobral si ten bubon, také paličky, a tak bubnoval, že toto a toto... židov budú brať. Ale vtedy už boli... boli židi pozatváraní, bo to my sme ani neznali, že už ich pozamykali, po... stráž tam bola, že bubnovali, tak vtedy sme znali, že... že tam už s nima sa nestretneme.

Hm.

Bo tam nebolo prístupu tam ku nim.

Hm. Takže prišiel bubeník, bubnoval...

Hej.

A povedal čo?

No že židú budú brať.

Kedy?

Nepovedal, že kedy, ale to bolo tak, že... myslím, že as tri dny boli židi zatvorené, čo tam stráž bola, až potom ich brali. Ale nepamätám, ak brali, či na vozoch, či na autách, ak ich brali.

Hm, hm.

Len toto si zobrali tak do ruky, tašočku, a s tým išli.

Hm. Takže oni potom, ako bubeník vyhlásil, že ich budú brať...

Hej.

Už potom nevychádzali z tých svojich domov?

Nie, nie. Nie. Nikto nevychádzal.

Aha.

Tam stráž bola okolo ich domu.

A kto ich tam strážil?

To vojaci.

A keby ste tam chceli ísť do vnútra?

No tak nepustili, „Kade?“ bo ľudia by im daktorí priniesli jesť, znáte, ak to. Ľutovali ich. No ale tam nemožno bolo prísť.

Hm. A kedy ta pani, ta Abramka prišla vašej mame povedať, že ich budú brať?

O to predtým ešte, toto nikto nepočul, že budú ich brať. To tak predtým ešte, skoro, že nikto... ani oni neznali, že kedy ich budú brať. Ale ona toto povedala mojej mame, že oni toto znajú, že ich budú brať.

Hm.

Hej.

Koľko asi predtým to tak mohlo byť?

No môže aj rok, môže aj pol roka. Isto si nepamätám.

Ale bolo to tak dlhšie, že...?

Bolo to tak dlhšie.

Nie, že...

Hej.

Že teda dva, tri dni predtým?

Nie. Nie, nie. Lebo oni znali ešte dopredu, ďaleko, že toto s nima bude. Ona tak povedala.

Hm.

Hej.

A potom, po tých dvoch, troch dňoch, čo teda už nemohli tí židia vychádzať, bolo vybubnované, že ich budú brať, ich tam strážili... potom čo sa stalo?

No potom židov zobrali a zostali statky, mali kravy, kone mali, tak toto potom predávali. Aj čo mali v izbách, šijacie stroje, dajaké nábytky mali, tak toto potom predávali. Tak vyniesli vonku, na dvor, a tak... Vtedy tak sa volalo, že na licitáciu.

Hm.

Tak sa volalo.

A to čo znamenalo, že na licitáciu?

Tak, že predávať budú toto. A kto koľko dá za toto.

To bolo také, že kto dá viac, tak ten...?

Hej.

Ten si to mohol kúpiť?

Tak povedali, toto... totu sumu, že koľko... a druhý povedal, „Ja dám toľko...“ A potom oni ešte povýšili, „Ja dám toľko,“ dačo mu sa páčilo, tak predávali.

Hm. A kto to... kto to organizoval? Kto to tam predával?

To takí ľudia z valalu, takí, čo boli poslanci. No, tak tote.

A kto kupoval?

Tak ľudia. Kupovali. Šijacie stroje, bo vtedy každý si šil doma sám.

Hm.

I kravy kupovali, také všetko, čo bolo, čo... čo kto chcel, no.

Hm. Aj vy ste niečo kúpili?

My kúpili... môj otec kúpil kravu. Hej. Ja tu povedala.

Hej. A bolo to za lepšiu cenu? Ako keby ste inde išli kupovať?

Nie, nebolo, ale to netreba ísť na jarmok, ak Brezno, tak doma ľudia kupovali. Hej.

A toto sa ako...? Koľko dní, alebo ako dlho po tom, ako židov odviezli, tato licitácia... kedy to bolo? Koľko asi uplynulo času medzi tým, ako ich odviezli?

Tak skoro predávali.

To bolo v ten istý deň?

Nie, nie. Až tak o týždeň. Lebo to treba bola strážiť, že by daktó sa nevlámali, bo čo, tak skorej predávali.

Hm. Takže keď židov zobrali, tak tie ich domy tam niekto potom strážil?

Nie, po... podávali takým ľuďom, čo nemali kde bývať. To tie domy.

Ale medzi tým, ako bola ta licitácia... židov zobrali, a vravíte, že asi týždeň na to bola ta licitácia.

Hej.

A v tom týždni tam tie domy boli nejako zamknuté, alebo ich niekto strážil?

Zamknuté boli.

Hm.

Zamknuté. Ale potom zohnali takú... poslancov, že do tých chyži treba niekoho dať, tých, čo nemajú kde bývať, tak takým chudobným ľuďom podávali.

Hm.

Hej.

A tato licitácia bola pri každom tom židovskom dome? Pri každom jednom?

Hej. Hej. Pri každom jednom.

A ste sa na každej boli pozrieť? Cha, cha...

Cha... tak ak deti, znáte? Deti behali, ich to zaujímalo, ako to, čo tam ide. Boli sme sa pozrieť.

A tiež to bolo nejako oznámené?

Bolo, hej. Bolo, že budú predávať židovské majetky.

Ako to oznamovali?

Tak oznamovali to tak, že budú predávať židovské majetky. Tak ozn...

Ten bubeník tiež to pri...?

Hej.

Prišiel a oznámil to.

Hej, hej.

Hm. A spomenuli ste, že keď teda židov brali z Uliču, tak že vy ste nevideli, ako odchádzali? Že či prišli, kto po nich prišiel, alebo akým spôsobom išli preč? Alebo ste videli, ako odchádzali?

To aj sme videli, že to boli takí ľudia, že čo ich tak vyprevádzali, znáte? Nie, že by... nepúšťali tam tak detí, lebo ľudí, to tí boli takí vybraní, že ich vyprevádzali na auta. Neznám, asi na auta, lebo na vozoch.

Hm. A spomínate si, kto to bol? Kto ich to vyprevádzal, alebo ako vyzerali tí ľudia?

To takí obyčajní ľudia.

To boli od vás z Uliča?

Hej. Takí, čo... hovorím vám, poslanci... takí, čo boli blízko kolo... ak sa... ak mám povedať? Poslanci, no, čo mali do toho... možnosť, že toto budú rozkazovať.

Hm. Tí maďarskí žandári tam neboli s nimi?

Boli. Tak to strážili všetko. Hej.

Oni aj tie domy strážili, aby nevychádzali židia von?

Hej. Hej.

Aj ste videli, že keby... keď židov brali, že by niekoho vyvádzali von z tých domov?

Nie, to som nevidela. Nie.

Lebo ste spomenuli, že mali so sebou nejaké taštičky, a takéto veci...

Hej, tak to... toto sme videli, že ak išli, tak len toľko si zobrali so sebou. Také do ruky, ak sieťovky, ak my teraz nosíme.

Hm.

Toľko so sebou brali.

Hm. A toto odkiaľ ste videli? Z akého miesta?

Tak to z cesty, ak deti. Sme tak pozaliezali, nadírkali, že čo... ako sa to robí.

A keď teda brali tých židov, ako sa k nim správali tí žandári, alebo teda tí poslanci z Uliču?

Dobre, nič im nerobili. Normálne. Neboli, že by dačo vystrájali, nie.

Hm. A teda vravíte, že už neviete, či ich odviezli na vozoch, alebo...?

To nepamätám.

Auta prišli?

Skore na vozoch. To vtedy auta tak neboli. Len vozy skorej.

Hm.

Hej.

A čo sa stalo s tým obchodom, čo tam bol u vás? Židovský...?

Tak to popredávali ľuďom, to čo ostalo. Ostali prázdne domy, tak tam nast'ahovali takých ľudí, povedam, čo nemali chyžu.... chudobných. Čo nemali kde sa podieť.

A tam tiež robili takúto licitáciu? Pred tým obchodom? Alebo tovar z toho obchodu?

Hej.

Vypredávali?

Hej.

To... to nebolo veľa, lebo to nie ako teraz, že boli obchody plné dačoho, to také obchodíky malé, len chudobné. To ľudia mali svoje všetko doma, čo opracovali, hovorím vám, soľ, cukor, naftu, taký drobný tovar.

Hm.

A potom už ste nemali obchod u vás? V Uličí?

Bol, ale potom sa zmenilo, tak už bol taký obchod veľký, a tam do toho obchodu už sme chodili.

Hm.

Všetci.

Hm, hm. Niekde nám ľudia hovorili aj, že od istého... od istej takej chvíle museli židia nosiť nejaké označenia. Na šatoch?

Hej. Tak som zabudla povedať, hej. Toto bolo, bolo. Hej, tu na rukávoch. Hej.

Aj by ste si vedeli spomenúť, že odkedy to museli nosiť? Tie označenia?

Neznám, či by som si spomenula. Len pamätám, že sme poznali, chlapci židovskí už mali toto na rukávoch.

Čo tam mali?

To také žlté, žlté dačo tam bolo také napísané. Čo my tomu nerozumeli.

Hm, hm. Chlapci židovskí, aj keď prišli ku vám na tie večierky, tak to mali na tých rukávoch?

Hej.

A...

Ale oni totí chlapci židovskí, oni si nemysleli, že to dačo také... že ich budú brať, alebo čo. Oni boli veselí, oni toto nechápali, že prečo im to dali. Ale starší židia chápali, že dačo je to v neporiadku.

Že sa niečo deje?

Hej.

Hm. Aj ta pani židovka, čo prišla do vašej mamy sa porozprávať, mala to označenie? Vtedy, keď sa s ňou prišla rozlúčiť? Teda rozlúčiť... keď jej prišla povedať, že ich budú brať?

Hej, hej.

Mala to označenie na sebe?

Nepamätám si, bo ona takú... židovky takú fuštku nosili, tak čo... tak sa zahaliť. A možno, že mal dakde dnuka...

Hm.

Čo ja toto nevidela.

A dievčatá do školy, spolužiačky, keď s vami chodili, mali na sebe tie označenia?

Mali. Keď dali zo sebe takú hrubšiu šatku dolu, tak mali na rukávoch. Hej.

V škole vám niekedy niekto nespomenul, učiteľ nejaký, že... že prečo sú tak označení, alebo...?

Nie.

Že čo sa teda deje?

Nie.

Ani potom, ako už tie dievčatá... už neboli teda v obci, že ich odviezli teda preč? Neroz... nehovoril vám niekto, že... že čo... aký bol dôvod, že židia museli odísť?

Nie, nie. Len toto pamätám, že hovorili, že im dali toto preto, že by bolo vidno, že oni sú židia. Hej.

A tie židovské dievčatá, tie vaše spolužiačky, mohli s vami chodiť do školy, neprestali chodiť po nejakom čase, že už teda... boli ešte teda u vás v Uliči, ale už neboli... nechodili s vami do školy. Chodili...?

Chodili...

Po celý čas?

Chodili, chodili, pokiaľ...

Až kým ich nezobrali?

Hej. Hej. Chodili. My sme sa modlili, ony sa nemodlili s nami, ale ony... my sme mali učiteľku židovku.

Hm.

A ona tiež, ak sme sa modlili... bo znáte, dakedy do školy sme chodili, čo sme prišli, najprv... to sme sa najprv modlili. Požehnali, sme sa modlili. A židovské deti len tak hlavu sklonili, ale nebolo nič medzi nami, že by dačo hovoril, že toto, alebo toto. Ani my na nich.

Hm. A ta paní učiteľka židovka bola od vás z Uliča?

Nie, nie, ona bola dakde zo Slovenska. A ešte pamätám, ak sa volala – Kleinová.

Hm.

Hej. Pamätám si, ak sa volala.

A ona sa s vami tiež modlila, ta paní učiteľka?

Nie, nie. Nie, ona len tak hlavu sklonila, tak.

A ona prišla tiež aj s tým označením do školy?

Nie, to vtedy ešte nebolo.

To bolo ešte pred tým, hej?

To bolo ešte predtým.

To bolo ešte pred tým, ako prišli Maďari?

Hej.

A potom čo sa s ňou stalo, keď prišli Maďari?

Tak pošla bližšie tam ku domovy.

Hm.

To bardz od nás ďaleko ona bola, onakde zo stredného Slovenska.

Hm. Vrátil sa niekto z tých vašich židov do Uliča?

Vrátil. Vrátil...

Kto sa... kto sa vrátil?

Vrátili sa dvojí manželia, vrátila sa, ale nie dlho boli, lebo banderovci chodili a ich našli v byte... tak ich tam postrieľali.

Hm. Takže...

Hej.

Spomínate si, ako sa volali? Tí, čo sa vrátili?

No... môže, ale... nie bard si spomínam, bo to... on bol z dakade z ďalej a ona bola z Uliča. Ona bola dievka Abrumova.

Hm.

Ale on neznám, ak sa volal. Možno i pamätám, pamätám, ale teraz si nespomeniem.

Hm. Banderovci prišli, ste spomenuli... Kto boli banderovci?

To takí chlapi chodili a bili sa. Toto... chodili dakde tak po valaloch, kto im povedal, že tam židia, bo toto... no a židov najviac bili. Aj takých ľudí... ja neznám, či komunistov, či koho bili.

Hm.

Že zabíjali, no. Nie, že bili, ale zabíjali.

Zabíjali.

Hej.

A viete, odkiaľ boli?

Neznám. Na jedného si spomínam, lebo mal ženu z Prislopa... a pamätám si, že môj manžel bol poštar... a on bývali na Kolbasove... ale jeho potom zobrali dakde, toho... toho... toho chlapa, čo aj s týma banderovcami chodil.

Hm.

Zobrali ho... a on mal nábytok a môj muž kúpil... my sme od neho kúpili spálňu. Bo to už dávno, to už viacej, ak šesťdesiat rokov tomu.

Hm.

Hej. Tak on taký chlapisko bol. Ale znám, ako sa volal, nepríde mi na rozum. To tak... včera znala, dneska už zabudnem. Cha, cha...

Možno si ešte spomeniete. A čo... čo teda vlastne sa presne stalo? Vrátili sa tí dvaja kedy? Tí židia, čo prišli teda naspať? Ste vraveli, že sa vrátili.

To dlho neboli spolu v chyži. Dva dni, alebo tri dni.

Hm.

Ak prišli banderovci, tak ich zabili.

A oni sa vrátili do toho svojho domu?

Domu, hej. Hej.

Hm.

A v Kolbasove zabili päť ľudí... päť židovok.

Hm.

A dve... dve židovočky sa schovali, ak tak ležali na posteľe, tak ak tu tie nohy boli tých židovok, ony tam kôľ tých nôh ležali a perinou sa ako zakryli, tak ony zostali živé, tie dvojce dievča židovský.

Hm.

Ale neznám, kde ich potom zobrali, kto ich zobral. To... to potom na druhé obce bolo.

A to ste sa odkiaľ dozvedeli, toto?

To tak pomedzi ľudí. A toto, čo tých židov zabili, to môj otec tak strážil obec. Tak prišiel domov, tak toto povedal, že tých židov zabili.

Hm.

Sme sa čudovali, že toľko sa natrápili, i z Osvienčimu prišli, a doma dostali smrť.

A vás otec sa s nimi stretol ešte pred tým, kým...?

Nie.

Kým boli ešte živí?

Nie. Nie.

Až potom ich tam našiel? On ich tam našiel?

Hej, hej.

Že tam boli zabité?

Hej. Tak ľudia tam sa zbehli, znáte? Bo sa do... dočuli, že ich zabili, tak ľudia prišli pozerat'. Lebo môj otec povedal, že toto vidiel, že tak, ako videli pred sebou smrť, bo videli, že je zastrelia, tak tak sa rudu... tak ruku dali si, že by nevideli pred sebou totu zbraň.

Hm.

Asi...

A aj ste počuli nejakú streľbu, nejaké výstrely?

Nie, toto v noci bolo. To každý spal.

A tento ich dom bol asi ako ďaleko od vášho?

Ojoj! Bardz ďaleko. Asi päťdesiat kilometrov.

To nebolo v Uliči?

Bolo, bolo. Ale od nášho domu tam, kde ich postrieli, to bardz ďaleko.

Hm.

Asi päťdesiat kilometrov... metrov.

Metrov, asi.

Hej.

Cha... hm.

Hej.

A vy ste ich tam tiež videli zastrelených, boli ste sa tam pozriet'?

Nie, to ako ich postrieli, to tam stráž bola, nepúšťali... sprvu dakto pribehol, vidiel, ale potom toto... to už strážili, že tam nesmie nikto ísť.

Hm. A ako sa vedelo, že to boli tí banderovci?

No to po valale tak besedovali, bo chodili, každý sa ich bál. Bo oni... neznám, akú rasu zabíjali. Joj, tak my sme sa tak báli, my sme sa báli, že... neznali sme, do koho prídu, čo chcú, čo budú robiť...

Hm.

Mali sme strach pred nima.

Aj ste nejakých videli takých, že by chodili po valale? Čo mohli byť s nimi?

On len ve... v noci chodili, že ich nikto nevidel. Oni nocami chodili.

Hm.

Hej.

A to, čo ste spomínali, že sa stalo v tom Kolbasove, to sa stalo vtedy isto, ako aj...?

Hej.

To, čo zabili v tom Uličí?

Hej. Ale ešte vám toto poviem. Jedna židovka u nás, tak ona taká bola s ženami... taká bola... ak sa ľudia dočuli, že banderovci chodia, tak ju tak... šaty z nej sňali, tie jej, a tak ubrali, ako naše ženy sa nosia. A oni aj prišli, hľadali ju, ale nemohli na to prísť, lebo ona bola prezlečená ako naše ženy.

Aha.

Tak ona ostala, ale potom poslala dakde.

A to... tato pani, ta bola u vás v Uličí?

Hej.

Ta sa tiež vrátila?

I tato sa vrátila.

Hm.

Aj do Ulič Krivého sa vrátila jedna, až do teraz. Teraz zomrela, deväťdesiat rokov mala.

Takže ta tam ostala žiť v tom Krivom?

Hej.

A tato... tato židovka, čo ju teda tak ubrali, ako na... na takú ženu sedliacku...

Hej.

Ta koľko asi bola potom u vás v Uličí?

Bola dlho, bola. Ale dakde mala bratov, alebo sestru. Neznám, dajako tak, dačo... Ona ďaleko od nás bývala.

Hm.

Ta asi tam poslala.

A ona sa tiež vrátila do svojho domu?

Hej. Hej.

Aj ste sa s ňou vy stretli?

Hej, ak by nie? Meno jej bolo Raisa, ja pamätám. Ona taká bola...

Raisa?

Raisa.

Hm.

Hej. Ona taká... horšie tak s našima ženami trímala, ak s židami.

Hm.

Hej.

Takže oni ju vlastne tak zachránili?

Zachránili, bo jej ľutovali, ju ľúbili. Tak prišli tam do tej chyži, že znali, že ona tam je, „A kde...? A kde je ta?“ – „Nie je jej tu!“ Tu nebola o oni nemohli poznať, bo ona inakšie bola... bo židovky sa nosili tak, ak teraz my sa nosíme. A my sme nosili také kabáty, viete? Inakšie. Tak my potom znali, že nežido... že ona bola nežidovka, prebraná tak, ako my sa nosili.

Hm.

Tak ona ostala.

A toto kto vám porozprával, že ju prišli hľadať? Od koho ste sa to dozvedeli?

Že ak...? Že ak ju prišli hľadať?

Hm.

To tak medzi ľuďmi, tak ľudia sa schádzali, nie? Tak... hej? Hovorili, že ona ostala, lebo nemohli ju poznať po šatu, že je... inakšie bola prevlečená. Dali jej chustku na hlavu, tak ju tak obliekli, ako naše ženy sa nosili.

Hm. A ona nemala rodinu, bola iba sama?

Mala, ale rodina sa niektorá nevrátila, len ona sama.

Takže ona jediná sa potom vrátila?

Hej, hej. Hej.

Po vojne, hej?

Hej.

A keď sa vojna končila, boli u vás Rusi? Ruskí vojaci?

Boli. Boli. Jak by nie?

A tí boli akí? Ako sa správali?

Tak ja... ja som počula... dakto hovoril, že sa nesprávali, ale u nás sa správali riadne. Lebo sme im dávali aj jesť, aj všetko, lebo sme ich ľutovali. Nie, to ja neznám, že by dačo u nás také robili, čo by nebolo v poriadku. Hej? Bo také počula, že daktorí ľudia hovorili, že... no ja... že znásilňovali, ale ja toto u nás nepočula, nie. Aj partizáni u nás boli.

Hm.

Hej. A u nás bývali, sme im dávali aj jesť, aj chleba, aj všetko. Hej. Mojej mamy, keď som ešte bola slobodná.

A nebáli ste sa tým partizánom pomáhať?

Nie.

Nebolo to nebezpečné?

Lúbili sme je, lebo sme hovorili, že nás zachraňujú. Nie, nebáli sme sa. Chlapci, takí mladí chlapci. Znáte? Dievčatá snadno sa skamarátia s takými chlapcami.

Tak to áno.

No.

A tí boli... partizáni boli skadiaľ? To boli od vás z Uliču?

Nie, nie, dakde. Tak besedovali, dakde z Ukrajiny, alebo... tak besedovali, hútorím, že sme ich mali. Hej.

Ja teraz urobím na chvíľočku krátku prestávku, dobre? Poradím sa, že či sú ešte nejaké ďalšie otázky, aby som sa ja sama iba nepýtala. Necht aj kolegynka má možnosť, aj pán Nathan necht ma možnosť sa vás niečo opýtať.

...

No... takže sme sa chvíľku poradili a ešte by sme sa vás chceli spýtať pár otázok, ktoré sa vlastne týkajú už toho, o čom sme sa rozprávali, len chceme možno trošku detailnej porozumieť tým niektorým veciam bližšie... Vy ste spomínali, že keď židov z Uliča brali, tak že ste to teda videli tak z diaľky, ako deti ste tam boli niekde na ulici...

Hej, hej. Hej, hej.

A vraveli ste, že ste teda nevideli, že by niekoho brali von z ich domov, že by odvádzali ľudí z domov, dobre som tomu porozumela?

Áno.

Ale že teda boli židia niekde zhromaždení. Kde... kde to bolo? Niekde na námestí, alebo kde ste to videli?

Nie, boli v svojich chyžiach. Že nesmeli vonka ist' zo svojej chyži, lebo stráž bola pri ich dverách.

Ale už vtedy, keď oni odchádzali, spomenuli ste, že ste videli, že mali nejaké taštičky so sebou...

Hej.

To kde ste videli presne?

No tak ak išli do... nepamätám. Na vozoch išli. Bo to vtedy ešte auta nemali.

Hm.

To tak brali, že čo... toľko niesli so sebou, taštičky čo mali.

Aj ste videli, že by na tie vozy nejako nasadali, nastupovali?

Hej. Hej.

Koľko tam bolo tých vozov?

Joj, tak veľa bolo... toto ja ani nepamätám, bo to už ak sme videli, tak sme pošli het. Nepozerali sme, koľko vozov.

Hm.

Len sme hovorili, že židov b... už zabrali. Židov už zobrali, no pamätám toto.

A koho presne ste tam videli? Na koho...? Kto sa vám vybavuje, že tam bol?

Joj, to... tak to tie všetky z Ulice som spomínala. Hej? Aj ich deti... Som spomínala, že ich poznám.

A ich ste videli tam na tých vozoch?

Hej.

Hm.

Hej.

Ale to oni boli starší od mňa, to tie starší židi. Hej.

Hm.

To ja už bola ak ich... ak ich napríklad dievča, ich deti, no.

Hm.

Aj tie vaše kamarátky, tie spolužiačky? Videli ste ich tam?

Hej, hej.

A kto tam... kto ich... kto tam s nimi bol? Kto ich viezol?

Tak myslím, že z valalu ľudia.

Hm.

Môže im zaplatili... ja toto už nepamätám, bo to už dávno bolo. Všetko už si nepamätám.

Hm.

Veľa vecí si už nepamätám.

Aj ste išli tak akože za nimi, keď ich teda viezli? Nejak ste ich doprevádzali?

No tak hej, pozerali sme za nima, hovoríme, „Zobrali je...“ ľúto bolo ľuďom. Že nebožiatka, kto zná kde ich berú? To nikto neznal, že kde ich berú.

Nešli ste ich odprevádzat? Že by ste s nimi šli von z Uliču, lebo po ulici kráčali za nimi?

Nie, toto neznám. Toto... to ja také dievča bolo, to ja toto všetko tak až...

Už sa vám to tak nevybavuje?

Hej, hej. Hej, moje rodiče, tí by znali povedať, ja toto tak viacej neznám. Neznám... koľko rokov mám... ale dačo mi sa zapamätalo, dačo nie.

A boli tam s nimi aj tí maďarskí žandári, tých ste tam videli?

Hej, hej. Hej, hej. To oni boli ak stráž. Hej.

A čo ste presne videli? Videli ste, ako tie vozy odchádzajú preč?

Hej. Normálne išli, oni posadali do vozov, tak išli... No a oni tiež môže neznali, kde idú.

Hm. A potom, keď sa konali tie licitačky... Ste vraveli, že pri každom z tých židovských domov, odľud teda tých židov zobrali preč, že sa konala také ta licitácia. Ten výpredaj...

Hej, hej. Hej.

Hm. A za každým to organizovali tí istí ľudia?

Hej, hej.

To boli tí od vás... tí...?

Hej.

Ste vraveli, že také ako poslanci.

Hej, také starší chlapi. Takí, čo mali k tomu prístup.

To boli takí nejakí, čo boli vo vedení vašej obce, alebo kto to bol?

Hej, hej, hej. Hej...

A koľko asi...? Ako dlho trvali tie licitácie?

To ja nepamätám, pokiaľ nepopredávali. Všetko.

To bolo... niekoľko dní to trvalo, alebo v jeden deň bolo všetko...?

Nie, nie. Nie jeden deň, to bolo dlhšie, myslím, že aj týždeň bolo.

Hm.

Pokiaľ toto všetko popredávali, lebo všetko... kravy bolo treba kŕmiť, všetko... tak znáte to? Chceli ho... skorej toto porozhadzovať, žeby to kravy chceli jesť. Ale to len tak z valalu ľudia chodili kŕmiť, bo sanovali.

Ešte kravy neboli predaté...

Hej.

A už ľudia ich tam chodili kŕmiť, lebo...

Hej.

Lebo...

Hej.

Bolo treba.

Hej, hej. Hej.

Hm. Takže to tak nejako postupne, dom po dome, pri každom vždy bola ta...?

Hej, hej.

Licitácia?

Ktorý bol bohatší žid, ten tam dlhšie sa strimovali, pokiaľ nepredali, ktorý bol chudobnejší, sa skorej, bo nemal veľa majetku, tak i jeden deň toto porobili. Ale ktorý bol bohatší, tak dlhšie.

Takže pri niektorých tých... jednom dome aj viacej dní?

Hej.

Trvalo, áno?

Hej, hej.

Hm.

Hej.

A minule, keď sme sa spolu stretli, tak ste nám vraveli o tej Ab... o tej Abramke a jej manželovi, ktorých zastrelili tí banderovci. Že vy ste ich tam videli zastrelených v tom dome.

Hej.

Vy ste sa tam išli pozrieť?

My ak deti, znáte? Ale potom už nepúšťali nikoho. My len tak skoro, ako dočuli sme, ráno sme tam behli pozerat', a tak ďalej – odháňali nás. Odháňali, sme... to môj otec povedal, že tak mali ruku zas... tak ruku mali, lebo asi videli pred sebou smrť, zbraň, tak ruku mali. To otec mi povedal.

Takže toto vy ste nevideli?

Toto sme nevideli, bo už ich nebolo tam.

Iba čo ste tam videli, keď ste tam prišli?

Prázdne... prázdnu totu... prázdnu chyžu.

Hm. Takže oni už boli... tie tela zastrelené už boli odvezené, keď vy ste tam prišli?

Hej, hej. Hej, bo oni mali už... daktorí ľudia dali posteľ, stôl, takže by... že by mali kde prespať.

Aha. Oni keď sa vrátili, tak ten dom bol prázdny...

Hej.

A ľudia im tak venovali nábytky?

Hej, dali im posteľ dajakú, alebo stôl, stoličku, takže by... lebo ich ľutovali, no.

Že by im tak pomohli trošku?

Hej.

Hm.

U nás takí ľudia boli... takí ochotní. Takí... neboli takí... dakde po obciach také ľudia, ale u nás boli takí... ľudia uznávali všetko také, že to by nemalo byť a to sa stalo.

Hm.

Hej.

Tiež by sme chceli vedieť, by nás zaujímalo, že či ste niekedy porozprávali toto, čo ste teraz hovorili nám, aj o tých židovských osudoch, o týchto veciach, niekomu u vás doma? Deťom vašim, alebo vnúčatám pri nejakej príležitosti?

A dačo im povedala, hej. Povedala im, ak sme chodili do školy, ak to tak... zhruba im povedala, ak sme sa modlili, ak oni hlavu sklonili... Tak zhruba povedala dačo svojim deťom.

Hm.

Znajú dačo o tom. Ale málo znajú.

A prečo málo?

Lebo nebolo kedy povedať.

Hm.

Lebo do školy chodili, kravy pásli. A znáte, ak to dakedy bolo? Vy neznáte, bo asi ste toto nerobili.

Toto nie.

No.

Takže nebola taká príležitosť? Nebolo toľko času?

Hej. Ale tak dakedy dačo im porozprávala, lebo sa pýtali.

Pýtali sa, áno?

Hej.

Mali záujem sa dozvedieť?

Hej. Bo ja povedala, že my sme chodili s židovskými deťmi do školy. A oni boli zvedaví, ak sme sa s nima toto, tak aj toto im povedala.

Hm.

Hej. A tak slúchali, tak... hej.

Takže ich to zaujímalo, to je dobre.

Hej.

Dobre, ja teraz zase urobím prestávočku, že či teda ešte nejaké ďalšie veci.

...

Ešte sme sa chceli spýtať – tí... Abramka a jej manžel, keď ho zastrelili... keď ich zastrelili tí banderovci. Vraveli ste, že vy už ste tam prišli do tej chyži, ale oni už boli odvezení.

Hej.

A viete, čo sa stalo s tými zastrelenými, s tými telami?

Tak dakde ich zobrali, ale ja toto neznám, kde ich dali. Len sme tak počuli, že ich zobrali.

Takže...

Ne... neznám, či to... bo to my d'aleko bývali, tak sme toto nevideli, že tam čo blízko bývali, to videli, či v noci, či v deň ich zobrali.

Hm.

Ale my tak d'alej bývali, tak ja neznám.

Hm. Takže ich nepochovali u vás v Uličí?

Nie. Nie.

A mali ste tam židovský cintorín?

Bol. Bol. Hej.

A spomínali ste, že teda tie vaše deti, že sa aj tak zaujímali, že čo ste vy zažili a s tými židovskými dievčatami...

Hej.

Takže ste im porozprávali. Hovorili ste im niekedy aj o tom, ako židov zobrali? O tej situácii?

Myslím, že dakedy im rozprávala, ale už som aj zabudla všetko, čo... dačo im... hej, toto znajú, toto znajú. Hej. Hej.

Aj o tých banderovcov? O tom ste sa tiež rozprávali?

Hej, hej, hej. A tých banderovcov sme sa bardz báli. Všetky sme sa báli. Tak sme boli... večer sme priadli, boli sme tak na večierkach. Dievčatá, chlapci, a chlapci prišli k nám, tak z valalov, hovorili, „Joj, tam sú banderovci!“ my už sa chovali, utiekali sme. Neznali sme, kde sa máme podieť. Všetky sme sa báli.

Hm.

Nie len... oni nie len židov, ale tak... neznám, ktorých ľudí zabíjali. Dajakých takých... ja neznám ani.

Tak ste sa báli, že aj vás zabijú?

Hej. Hej. Báli sme sa veľmi. Báli sme sa.

Ja vám chcem veľmi pekne poďakovať za tento rozhovor. Sme veľmi radi, že ste sa s nami podelili o tieto vaše spomienky, lebo sú také výnimočné, nie je už veľa takých ľudí, ktorí nám môžu povedať z vlastnej skúsenosti o týchto veciach, takže ďakujeme veľmi pekne.

A znáte, ak... ak ja by bola rada, keby sa s týma chlapcami stretla? Čo sme s nima...? Ak oni boli židovskí chlapci, ale my sa tak rozprávali, takí boli k nám úprimní, ak by bola rada. My sme sa tak... no oni neboli, že židia, že by dačo nám robili, ale sme tak spoločne boli.

Hej. Áno...

Hej.

Ste mali také dobré vzťahy, hej?

Hej. Tak znáte, keď chodili k nám, aj k takým dievčaťom, na večierky, že s nami i posrandovali a všetko...

Hm.

Hej. No ale bohužiaľ...

Jaj, bohužiaľ, no. Tak ďakujeme veľmi pekne, že ste sa podelili o tieto vaše spomienky.

No.